

Är det för
sent att rädda
samiskan?
Följ med till
förskolan
i finländska
Lapland, där
skoltsamiska står
på schemat.

Av IZABELLA
ROSENGREN
Foto: MOA DAHLIN

tiörv!

hej!

Duns, duns, fniss. Syskonen Agafia ”Kaneli” Niemenmaa, 3 år, och Pieti Niemenmaa, 6 år, busar så att leksakerna flyger och teckningarna på väggen fladdrar. Hack i häl följer förskolläraren Hanna-Maaria Kiprianoff, 45 år, som tappert försöker hålla ordning på diverse utklädningskläder, gummisvärd och barbiedockor.

Det är en scen som hade passat in på vilken finländsk förskola som helst, om det inte hade varit för en viktig skillnad: Hanna-Maaria Kiprianoff talar bara skoltsamiska med barnen.

– Alla som kommer över tröskeln måste tala, eller åtminstone lyssna på, skoltsamiska, säger hon.

Vi befinner oss på förskolan Kuusközz i Sevettijärvi i Enare kommun i finländska Lappland. Enare breder ut sig omkring Enare träsk och gränsar i väster till Norge och i öster till Ryssland.

Skoltsamiska, *sääm’kiöll*, talas av folkgruppen skolter, som bland annat finns i Sevettijärvi – på skoltsamiska *Čeavetjávri*. I Enareområdet har de varit bosatta sedan andra världskriget.

I år firas hundraårsminnet av det första samiska landsmötet i Trondheim 1917. Men situationen för de samiska språken är bekymmersam. Antalet talare av skoltsamiska i Finland uppskattas i dag till runt 400. Det finns skolter också i Ryssland, men där

är det numera högst 20 personer som fortfarande talar språket. Detta gör skoltsamiskan till ett av de mest hotade språken i världen, enligt Unesco.

Antalet talare i Finland hade troligtvis varit många fler om det inte hade varit för den omfattande förfinskningen av samerna under 1800- och 1900-talen, som bland annat innebar att all undervisning måste ske på finska.

Men sedan drygt två decennier finns det alltså möjlighet att gå i en skoltsamisk förskola, åtminstone om du väljer att bosätta dig i Sevettijärvi eller Ivalo, där Finlands två skoltsamiska förskolor finns. Förskolorna är även öppna för barn som inte har en skoltsamisk bakgrund.

TROTS DETTA AMBITIÖSA initiativ går det långsamt att ge nytt liv åt skoltsamiskan. På Kuusközz går i dag bara tre barn i åldrarna tre till sex år. Ensamheten verkar dock inte beröra Kaneli och Pieti nämnvärt där de rusar runt i Snövitkläning respektive Batmancape. Men för föräldrar innebär det mycket pappersarbete om man vill ansöka om undervisning på ett minoritetsspråk.

– När man är förälder tänker man på barnens bästa, och då är det oftare enklare att bara sätta dem i en finsk förskola. Trots att man har rätt till det, är det för mycket byråkrati med undervisning på skoltsamiska, och det krävs mycket beslutsamhet om man vill att ens barn ska lära sig språket, säger Hanna-Maaria Kiprianoff.

Hon samlar barnen runt ett litet bord och berättar att det är dags för *peeivkruug*, det vill säga mer aktiv undervisning i skoltsamiska. I dag ska de spela memory och öva på ord, och genast sätter

både Pieti och Kaneli, som hittills svarat Hanna-Maaria på finska, i gång att tala skoltsamiska.

– De förstår samiska, men brukar svara mig på finska. Lustigt nog byter de ofta till skoltsamiska när det är en lek eller uppgift som de blivit introducerade för här på förskolan.

Själv var Hanna-Maaria Kiprianoff vuxen när hon lärde sig skoltsamiska ordentligt. Efter att hon hade flyttat från Sevettijärvi till södra Finland i unga år, föll all samiska som hon hade lärt sig som barn i glömska. Men när hon flyttade tillbaka bestämde hon sig för att ta upp språket igen.

– Min pappa föddes på gamla ryska sidan, på Kolahalvön, och fick inte prata samiska i skolan. Och när vi flyttade till södra Finland sa han att vi inte skulle nämna att vi kom från norr, för då skulle folk förstå att vi var samer.

ETT PAR TIMMAR söder om Sevettijärvi ligger Enare kyrkby med drygt 500 invånare. Majoriteten av invånarna här är enaresamer, och drygt 350 av dem talar enaresamiska, *anarâškielâ*, som är den andra samiska språkformen i Enare kommun. En av dem är musikern och journalisten Mikkal Morottaja, 32 år, även känd under sitt artistnamn Amoc. Förutom att han talar enaresamiska, har han valt att rappa på språket.

– I gymnasiet var det en kille som rappade på nordsamiska, och då tänkte jag: varför inte göra det på enaresamiska? Musik på enaresamiska håller språket levande, och det är mitt sätt att främja det.

Precis som Hanna-Maaria Kiprianoff, Kaneli och Pieti har han lärt sig samiska av sina föräldrar. I skolan, däremot, var det finska som gällde. Han hade bara rätt till en timmes modersmåls-

undervisning på enaresamiska i veckan.

– Min pappa har alltid talat enaresamiska med mig. Det var förbjudet när han gick i skolan, men han var lite av en aktivist, och gjorde mycket för att hjälpa och främja samernas rättigheter.

Efter det att debutalbumet *Amok-Kaččâm* släpptes 2007, bodde Amoc i Helsingfors i fem år. Efter hand insåg han dock hur viktigt språket var för identiteten – och valde att flytta tillbaka till det glesbefolkade Enare.

– Det var bättre för både mig och samerna om jag, en kille som kan tala enare och som jobbar med media, var här och förde kampen på hemmaplan.

Enligt honom skulle det inte finnas någon enaresamisk kultur om det enaresamiska språket försvann. Men han är också medveten om att samhället vi lever i är föränderligt och att kulturer vidareutvecklas. Han nämner samiska nyord som exempel. →

HANNA-MAARIA KIPRIANOFF växte upp i Sevettijärvi. Efter att ha bott en tid i södra Finland flyttade hon tillbaka för att undervisa i en av Finlands två skoltsamiska förskolor. Hons sjunger också i gruppen Suõmmkar, som spelar folkmusik med texter på skoltsamiska.

Mikkal "Amoc"
Morottaja rappar inte bara på enaresamiska. Han har också undervisat i språket på skolor i Enare.

LÄS MER!
om situationen för samiska språk i *Språktidningen* 7/2011.

– Jag kan inte alla 'gamla' ord, de dog ut med de äldre, så vad vi har nu är ett mer finsk-samiskt språk. Men grejen med ett levande språk är ju att det förändras. I mitt arbete som journalist försöker jag använda så många gamla ord som möjligt. Men det är svårt, eftersom orden blir allt mer urbana.

ATT RÄDDA ETT hotat språk är en stor utmaning. Det är både Amoc och Hanna-Maaria medvetna om. Och Mikael Parkvall, lingvist vid Stockholms universi-

tet, understryker problemen med ambitionerna. Enligt honom är den generella utsikten för de samiska språken allt annat än god. Han anser att det redan är för sent när ett språk börjar tappa många talare. Att till exempel föräldrar har målet att återuppliva ett hotat språk betyder inte att de kommer att lyckas.

– Varje gång ett språk är hotat kommer solskenshistorierna, men rotar man lite så visar det sig att det gäller fyra ungdomar som kan räkna till tre på det gamla språket, säger han.

Agafia och Pieti Niemenmaa är två av totalt tre elever på den skoltsamiska förskolan.

Nära släkt med finska

Samiska är det språk, eller snarare den grupp av språk, som talas av samerna i Norge, Sverige, Finland och Ryssland. De samiska språken är närmast släkt med finska. De hör alla till familjen *finsk-ugriska språk*.

Språkformerna skiljer sig så markant från varandra att många forskare, framför allt i Finland, hellre betraktar skoltsamiska, enaresamiska, nord-samiska, lulesamiska, och så vidare, som skilda språk – och särskiljer ända upp till tio samiska språk

Detta stöds av att sex olika skriftspråk i dag används för språket i olika delar av Sápmi. Men ur ett historiskt perspektiv är den grundläggande, gemensamma språkstrukturen alldeles tydlig, och den utgör ett viktigt skäl till att de varierande språkformerna har betraktats som ett språk, inte som en grupp språk. Ett annat skäl är att alla samer använder samma egenbeteckning, *sápmelaš*.
Källa: Nationalencykpedin

Han framhåller att det ska mycket mer till för att en nedåtgående språktrend ska vändas. Förutom högre utbildningar på respektive språk krävs till exempel en urban omgivning som domineras av språket ifråga.

– För många utgör staden en lockelse. Det är ju därför som urbaniseringen är en realitet. Oftast hamnar man då i en miljö som inte domineras av ens eget språk, vilket gör att man börjar tala majoritetsspråket.

Så är också fallet med ungdomarna i Sevettijärvi och Enare,

som för att gå i gymnasiet måste söka sig till Ivalo. Och där har majoriteten finska som modersmål. Med tanke på detta är risken stor att samiskan får stå tillbaka för finskan.

– Innan man vet ordet av har man fått barn med någon ur majoritetsgruppen, säger Mikael Parkvall. Och med en förälder som talar majoritetsspråket, och en helt majoritetsspråkig omgivning, ska det närmast till ett mirakel för att barnet ska bli en kompetent talare av minoritetsspråket.

I förskolan får Agafia Niemenmaa och de andra barnen öva på ord.

För att det skulle vara möjligt måste nästa generation också få undervisning i samiska i skolan. Mikael Parkvall beskriver det som ”konstgjord andning”.

– Det är så klart en smak-sak, men för mig är inte det vad som menas med att ett språk är levande.

ENLIGT HANNA-MAARIA Kiprianoff handlar den samisk-talande förskolan inte bara om att bevara språket, utan om att låta barnen komma i kontakt med

sitt ursprung. Hon tycker inte att det handlar om någon konstgjord andning.

– I dag kan man få undervisning på samiska redan som barn, vilket gör att vi blir fler och fler som lär oss språket. Dessutom är det många som väljer att ta tillbaka språket och studera det, eftersom det kommer nytt studiematerial hela tiden. Jag talade till exempel inte skoltsamiska med min son, men jag gör det med mina barnbarn, för att de ska veta var de har sina rötter. ☺

Liten ordlista för skoltsamiska

mon – 'jag'
ton – 'du'
ruõcclaš – 'svensk'
lä'ddlaš – 'finsk'
skooul – 'skola'
poostaijännam – 'vildmark'
ká'dd – 'vildren'
niõđ puõ'tte domoi
Če'vetjääu'rest – 'flickorna kom hem från Sevettijärvi'

Samiska språkformer

Skoltsamiska och enaresamiska tillhör den östsamiska språkgrenen, där även akkalamiska, kildinsamiska och tersamiska ingår. Skoltsamiska talas nästan uteslutande i området kring Sevettijärvi i Finland samt i

Ryssland. Tidigare har det använts även i Neiden i Norge. Skoltsamiska och enaresamiska talas i Enare kommun, som är den enda kommunen i Finland där tre samiska språkformer talas: nordsamiska, skoltsamiska och enaresamiska. Kildinsamiska och tersamiska talas på Kolahalvön. Där talades tidigare även akkalamiska, som Unesco nu anser vara utdött.

Centralsamiskan kan delas in i ett nordsamiskt och ett lulesamiskt område. Nordsamiskan har 20 000 talare, lulesamiskan 2 000. Till nordsamiska räknas sjösamiska, som talas i kustområdet i Norge, finnmarkssamiska, som talas i Finnmarken i Norge och tornesamiska som talas norr om Gällivare. Lulesamiska talas i Jokkmokk i Sverige och i Tysfjord i Norge. Till de centralsamiska språkformerna hör även arjeplogssamiska som talas i Arjeplogsområdet.

Till de sydsamiska formerna hör umesamiska, som talas i Västerbotten, och ”den egentliga” sydsamiskan, som talas i södra Västerbotten och Jämtland.

Källa: Nordens språk med rötter och fötter

Illustration: Gustaf Öhrnell Hjalmar